

Rode Lijst staat vol verhalen

24 botanische tuinen brengen een ode aan de parels op de Rode Lijst van bedreigde planten. Publicist Rolf Roos schreef er een lofzang bij.

TEKST **Rolf Roos**

Uit de taal waarmee planten, niet zelden als keukenkruiden of medicinaal gebruikt, door de jaren heen door opeenvolgende culturen worden beschreven, stijgt een fascinerend verhaal op. Het is een wereld op zich. Sommige namen komen rechtstreeks uit de bronstijd tot ons via het Grieks en aanverwante talen uit het Middellandse Zeebekken.

Zo blijkt de naam *Genista* voor stekelbrem in het Grieks de naam te zijn van een voorwerp om je mee te krabben. Interessant is ook de toets van Arabisch in de wetenschappelijke naamgeving van onze planten, vaak gerelateerd aan de bloeitijd van de Arabische cultuur en wetenschap in de Middeleeuwen. Een prachtige naam als karwij blijkt Arabisch te zijn: *kerawi*.

Grieks is de oertaal voor de meeste wetenschappelijke plantennamen, gevolgd door Latijn. Het melancholie verdrijvende blauw guichelheil draagt de naam *Anagallis*, Grieks voor 'ik lach'.

Plantennamen zijn altijd eerder ontleend aan nut of giftigheid (wolfskers) dan aan schoonheid, al waren de oude Grieken al poëtisch met anjers als 'goddelijke bloem' en was de Romein Ovidius onovertroffen in mythische personificaties. Zoals *Daphne* die haar schoonheid offerde en als bloem terugkeerde, *Adonis* die door een jaloerse god werd gedood, en ook als zomerbloeiër terug mocht komen, of de te vaak in de spiegel blikkende *Narcissus*. Bloemen spreken tot de verbeelding, dat is zo oud als de mensheid.

Verhalen aan planten verbinden is ook van modernere tijden. Zo werd de korenbloem in

Frankrijk symbool voor de wapenstilstand van 1918, de klaproos is voor de Britten een bloem van herdenking van de gevallen van 1914-1918 ('*In Flanders Fields the poppies blow*'). De *parnassia* is het symbool voor het natuurherstel in de duinen in ons land.

'Bedreigd' klinkt zielig en akelig, en inderdaad gaat het met veel soorten doorgaans niet goed, of ze zijn uiterst zeldzaam. Het predicaat 'bedreigd' krijgen planten meestal niet van de ene op de andere dag. Soms is het makkelijk om 'bedreigd' te worden, soms komt er heel wat voor kijken.

Soorten die van nature heel zeldzaam zijn en slechts op een enkel plekje voorkomen, zijn eenvoudig en snel de klos. De Wollemi pine, ontdekt in 1994, was miljoenen jaren geleden wijd verspreid en is nu alleen bekend met een restpopulatie van ongeveer 300 individuen in een kloof nabij Sydney.

Dodo's

Ook eilandsoorten, een aparte categorie onder de roodomlijste soorten, kunnen met weinig inspanning naar de afgrond worden geleid. De *Coco-de-Mer* van de Seychellen, de *Kentiapalm* van Lowe eiland, de *drakenbloedboom* van Tenerife en *La Palma* of een *geranium* die alleen van Madeira bekend is. Allemaal dodo's onder de planten. Ze blijken de 'pech' te hebben dat ze, na miljoenen jaren evolutie, juist in de voor landbouw en ontginning geschikte zones van het landschap blijken te groeien.

Enkele van deze eilandsoorten kunnen inmiddels op veel meer aandacht rekenen, in sommige gevallen is redding in de levende natuur nog net haalbaar, zoals wellicht bij de *Hawaiipalm*. Voor *Sint Helena-ebbenhout*, een plant waarvan Napoleon mogelijk nog heeft ge-

Kwetsbare soorten zijn voor kenners de alarmlichtjes aan de buitenmuur van ons huis, de Europese natuur

Zomeradonis FOTO BERT BLOK

Wildemanskruid

Ruige anjer

Kluwenklokje

Korenbloem FOTO JOHN BREUGELMANS

noten in zijn nadagen, lijkt het weer net te laat. Voor enkele andere soorten resteert het eenzame predicaat *extinct in the wild*, maar doorgekweekt in botanische tuinen.

Helaas kunnen ook soorten van een heel continent deze treurige status verwerven. Californische *torreya* is zo'n soort en Wood's broodboom. Ze bestaan nu alleen nog in de handen van de hortulanus; de natuurlijke cyclus van bloeien, bestoven worden door vaak heel specifieke insecten, zaad vormen en tegen de verdrukking in weer kiemen en groot worden, is verleden tijd. Voor bestuiving en zaadzetting is de hand van de mens essentieel.

Op de Nederlandse Rode Lijst komen nogal wat soorten voor die als 'kwetsbaar' worden beschreven en nog juist in ons land voorkomen. Ons land kent geen curieuze levende fossielen als de Wollemi of eilandsoorten als de Madeira-geranium, maar wel soorten die aan de rand van hun natuurlijke verspreidingsgebied voorkomen.

Voorbeelden zijn de kranssalomonszegel uit Zuid-Limburg en de Zweedse kornoelje uit Drenthe, kluwenklokje en witte engbloem die hier en daar bij de rivieren staan of heemst en selderij uit de brakke delen in het westen van het land. Ruige anjer, een zuidelijke soort, reikt net tot in ons land, net als boswalstro: een recent uit ons land verdwenen soort.

Al deze soorten leven hier aan de rand van hun natuurlijke areaal, dat vaak een groot deel van Europa of meer omvat. Moeten we dan wel moeilijk doen over hun zeldzaamheid? Elders staat er toch veel meer?

Dat laatste is even waar als plezierig, maar het is de kunst om in elk land de zeldzame soorten te onderscheiden en aan hun voortbestaan te werken, liefst ver voor het te laat is.

Juist aan de rand van een natuurlijk areaal gedraagt een soort zich 'ecologisch' anders, minder flexibel, kwetsbaarder voor bijvoorbeeld mest, te intensief beheer of verandering van het neerslagpatroon. Dergelijke kwetsbare soorten zijn voor kenners de alarmlichtjes aan de buitenmuur van ons huis, de Europese natuur.

In Nederland komen ook opvallend veel soorten voor die door luchtvervuiling het onderspit dreigen te delven. Gevoelige planten zijn het rozenkransje, Zweedse kornoelje, klokjesgentiaan en mogelijk ook het klimopklokje. Het mooie is weer dat een betere luchtkwaliteit (recent veel minder zwaveldioxide, een beetje minder stikstof) al snel tot herstel kan leiden, zoals bij tongvarens en grote wolfsklauw.

Een heel Hollandse reden voor achteruitgang is ontwatering. Sloten graven en waterafvoer reguleren komen natuurlijk overal voor, maar nergens is het landschap zo keurig gedraineerd als hier, met alle gevolgen van dien voor nabijgelegen natuurgebieden, die dan ook vaak leeglopen: natte heiden, natte duinen, moerassen. Zo is het in ons land gelukt om een zeer wijd verspreide plant als wilde gagel in de problemen te brengen.

Een heel Hollandse reden voor achteruitgang is ontwatering

Dit geldt ook voor de veelbezongen *parnassia*, die dankzij grootschalig herstel langs de kust sinds tien jaar weer meer te zien is. Bij deze soort is goed zichtbaar dat het benoemen van soorten en het maken van rode lijsten positief kan werken. Maar ombuigen kost tijd. Het verdrogen van de duinen door waterwinning werd pas na 100 jaar gedeeltelijk 'gerepareerd'.

Landhonger

Er is een subtiel verschil tussen hier en daar. Zien we in het rijke Westen verdroging en overbemesting als grote en ook weer aan te pakken oorzaken – in ons land gloort absoluut enig herstel – in armere landen is landhonger met de bijbehorende houtkap vaak de nummer 1 der narigheden. Sluipmoordenaars hier versus de botte bijl daar. De lijst van verdwijnende soorten in China is onrustbarend hoog, naast de bekende soorten van het tropische woud, en de gevoelige soorten uit droge woestijnen.

Prachtige bomen uit China worden door de landhonger van een groeiende economie momenteel van de kaart geveegd. Soorten met poëtische namen als vaantjesboom, Chinese tulpenboom, de bloem der zeven zonen en Chinese watercipres.

Om al die soorten blijvend een plek te geven op aarde, ontkomen we niet aan een grondige bezinning op de implicaties van onze deels blinde economieën. Dat we soorten kunnen redden is inmiddels duidelijk, maar dan liefst samen met de ecosystemen waarin ze thuis horen en waar soorten kunnen leven en evolueren, zij aan zij met de dieren die met een rijke flora verweven zijn.

Roodomlijste soorten kunnen weer een groene lijst krijgen, maar daar is een lange adem voor nodig.

Bizarre bos bloemen

De 24 botanische tuinen van Nederland organiseren vanaf deze week samen één tentoonstelling met de titel 'Beschermde planten'. In elke tuin worden tien planten uitgelicht met een felrode lijst omdat ze op een Rode Lijst van bedreigde planten staan. Zo zijn er woudreuzen en moshoge kruipertjes, pas ontdekte orchideeën en vleesetende plantjes die voorkomen op de Nederlandse hei.

Samen vormen ze een 'bizarre bos bloemen', die allemaal op de een of andere manier zijn bedreigd door klimaatverandering, overexploitatie, verdroging en overbemesting, houtkap of landhonger. Elke plant heeft haar eigen geschiedenis en actualiteit.

De tentoonstelling is in haar geheel te bezichtigen als alle 24 tuinen bezocht worden, maar ook het bezoek aan één tuin is de moeite waard. De verhalen van al deze planten zijn te lezen in de catalogus die per tuin te verkrijgen is. Meer info: www.botanischetuinen.nl.